

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Балаев Х. Интеграция южных поэтов и писателей в литературную среду Азербайджана. *Хезер Хебер*, июнь 2011, № 297, с. 56–60.
2. Пишевари С.Дж. Свободу, которую мы приобрели, необходимо сохранить и использовать ее во благо народа. *Антология литературы Южного Азербайджана*. В 4-х томах. Т. 4. Баку: Эльм, 1988, с. 346–349.
3. Пишевари С.Дж. Камень брошенный в спину, попадет в пятку. *Антология литературы Южного Азербайджана*. В 4-х томах. Т. 3, Баку: Эльм, 1988, с. 344–346.
4. Пишевари С.Дж. Золотые страницы. Предисловие. *Антология литературы Южного Азербайджана*. В 4-х томах. Т. 3, Баку: Эльм, 1988, с. 349–376.
5. Пишевари С.Дж. Язык нашей газеты. *Антология литературы Южного Азербайджана*. В 4-х томах. Т. 3, Баку: Эльм, 1988, с. 324–344.
6. Аликызы А. Проблемы литературы Южного Азербайджана. Баку: Азернешр, 2007. 265 с.
7. Ахмед Вугар. Шейх Мохаммад Хиябани. Баку: издательство «Учитель», 2010. 140 с.
8. Хаят Джавад. Обзор истории азербайджанской литературы. Том II, Тегеран: 1990. 534 с.
9. Гарибли И. Литература периода Машруте – 1906–1911. Баку: 2005. 240 с.
10. Рагимли А. Сейид Джафар Пишевари. Жизнь, прошедшая в вихрях борьбы. Баку: изд. «Нурлар», 2009. 400 с.

УДК 821.111

КОНЦЕПТ *ОСТРОВА* В ОПОВІДАННІ «ЗАТОН» В.С. МОЕМА

THE CONCEPT “*ISLAND*” IN THE STORY “THE POOL” BY W.S. MAUGHAM

Лозенко В.В.,

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри латинської мови та медичної термінології
Харківського національного медичного університету*

У статті здійснено літературознавчий аналіз концепту острова в оповіданні «Затон» В.С. Моема. Досліджено проблему міжкультурної комунікації (проблему взаємодії англійської та самоанської культур), представлену за допомогою концепту острова. Два різні типи «острівної» ментальності представлено в оповіданні: цивілізованої Англії та «природнього» Самоа. Англійська культура фокусується на «рiвасу», що вважається негативною рисою особистості у самоанській культурі. Концепт острова – це символічний образ складного внутрішнього процесу, який демонструє спробу особистості досягнути себе на фоні іншої культури.

Ключові слова: концепт острова, образ, топос, духовна ізоляція, міжкультурна комунікація, англійська та самоанська культури, острівні твори.

В статье осуществлён литературоведческий анализ концепта острова в рассказе «Заводь» В.С. Моэма. Исследована проблема межкультурной коммуникации (проблема взаимодействия английской и самоанской культур), представленную с помощью концепта острова. Два разных типа «островной» ментальности представлены в рассказе: цивилизованной Англии и «естественного» Самоа. Английская культура фокусируется на «рiвасу», которое считается негативной чертой личности в самоанской культуре. Концепт острова – это символический образ сложного внутреннего процесса, который демонстрирует попытку личности осознать себя на фоне другой культуры.

Ключевые слова: концепт острова, образ, топос, духовная изоляция, межкультурная коммуникация, английская и самоанская культуры, «островные произведения».

The literary analysis of the concept “island” in the story “The pool” by W.S. Maugham is given. The problem of intercultural communication (the problem of interaction of English and Samoan cultures) is studied. Two different types of the “island” mentality are represented in the story: civilized England and “natural” Samoa. English culture focuses on privacy, meanwhile privacy is considered to be a personality negative point in Samoan culture. The concept “island” is the symbolic image of a complex inner process demonstrating an attempt of a person to realize himself / herself in the background of different culture.

Key words: concept “island”, image, topos, spiritual isolation, intercultural communication, English and Samoan cultures, “island” works.

Постановка проблеми. В англійській літературі тема ізоляції – як фізичної, так і духовної – є однією з найпоширеніших.

Ця тема знайшла своє вираження в концепті острова, який по-різному представлений вперше в ірландському епосі, а потім у літературних текстах того чи іншого письменника наступних епох. Цей концепт репрезентується не тільки у мовній картині світу, але й в архітектурі (кранноги) та літературі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує багато наукових праць, присвячених дослідженню образу або концепту острова в англійській літературі. Серед останніх досліджень виділено дві вагомні наукові роботи – «Ментальності народів світу» Г. Гачева [4] і «Поетика постмодерністської притчі у творчості Джуліана Барнса» О. Тупахіної [10]. Г. Гачев, досліджуючи «Робінзона Крузо» Д. Дефо і «Пригоди Гуллівера» Дж. Свіфта, зазначає: «Англія – це острів-корабель із «само-зробленою людиною» (self-made man) як щоглою» [4, с. 151]. Г. Гачев виділяє два архетипи, властиві англійській етнокulturі, зокрема літературі – архетип океану й архетип моряка. Г. Гачев також відзначає, що концепт острова супроводжує образ корабля, називаючи саму Англію кораблем, хоча в його праці не надається аналіз образу корабля. Архетип моряка, за Г. Гачевим, втілюється не в кожному головному героєві «острівного» твору. Моряк – це той, хто набуває нового досвіду, знань і будує навколо себе свій власний космос [4, с. 160–161]. Втіленням архетипу моряка Г. Гачев вважає художні образи Просперо, Робінзона Крузо, Гуллівера, Родерика Рендома, Джона Сільвера. За Г. Гачевим, існує два різновиди архетипу моряка: моряк як маг, чаклун, який панує на острові за допомогою чарів (Просперо). До другого різновиду вчений відносить архетипічний образ моряка як прагматика, техніка (Крузо) або споглядача (Гуллівер). Однак ми додамо, що таку класифікацію архетипу моряка не можна вживати щодо героїв «острівних» творів ХХ ст. (включаючи і другу половину), тому що образи героїв ХХ ст. більш багатогранні, вони намагаються упорядкувати не стільки навколишнє середовище, як свій внутрішній світ, знайти своє «я» і вибудувати свій внутрішній мікрокосм.

О. Тупахіна в дисертації «Поетика постмодерністської притчі у творчості Джуліана Барнса» відзначає, що острів виявляється невід'ємним компонентом традицій англійської національної літератури (від Т. Мора до Дж. Фаулза). «Саме ізолюваний простір надає авторові великі можливості для проведення інтелектуального експерименту. Острів як алегорія самотності – привід залишити героя наодинці з власними думками,

змусити його сфокусувати увагу на проблемах не зовнішніх, а внутрішніх» [10, с. 10]. О. Тупахіна досліджує «острівну модель» у романі «Англія, Англія» Дж. Барнса, зіставляючи бодрійярівську модель світу як тематичного парку розваг з іншими постмодерністськими моделями світу – Бібліотекою, Лабіринтом, Супермаркетом.

«Затон» В.С. Моема ще й досі не вивчався крізь призму феномену острівності, який є визначальним для британської етнокulturі, зокрема художньої творчості. За допомогою концепту острова у творі класика англійської літератури переосмислюється проблема духовної ізоляції, особистості, співіснування і взаємодії двох різних культур.

Постановка завдання. Мета статті – виявити художню специфіку проявлення концепту острова в оповіданні «Затон» В.С. Моема.

Виклад основного матеріалу. У сучасній науці можна виділити два основні підходи, які досліджують термін «концепт»: лінгвокультурологічний і літературознавчий. Перший підхід до терміна «концепт» найбільш повно висвітлений у працях Ю.С. Степанова [8] і В.Н. Телії [9]. За Ю.С. Степановим, концепт – «основний елемент культури у ментальному світі людини» [8, с. 43]. Когнітивна теорія концепту представлена науковими роботами Н. Арутюнової [1], А. Вежбицької [3], В. Карасика [6], Дж. Лакофф [12], В. Маслової [7] та ін. Когнітивісти характеризують концепт як явище духовної культури, яке за допомогою символів репрезентує культурну пам'ять, досвід, знання та ментальний світ людини.

Острів як художній концепт вивчається у працях С.А. Аскольдова [2], Г. Гачева [4], Б. Шалагінова [11]. За С.А. Аскольдовим, концепти поділяються на дві групи – пізнавальні та художні. Пізнавальні концепти демонструють універсальне, загальне, а художні – особистісне. Художні концепти не тільки містять у собі потенцію до розкриття образів, але й численні емотивні смисли. Художній концепт – індивідуальний, особистісний і психологічно більш складний. Це комплекс понять, уявлень, емоцій, які виникають на основі художньої асоціативності. Ядром цього концепту у художніх творах є власне острів – замкнений ізолюваний простір, який може бути географічним, соціальним або культурним.

Концепт острова є ключовим у низці острівних творів англійських письменників, за допомогою якого порушуються соціально-політичні, соціально-психологічні та інші проблеми: «Плавання Майль-Дуйна» (VII ст.), «Плавання Брана» (VII – VIII ст.), «Утопія» (1516) Т. Мора, «Буря» (1611) В. Шекспіра, «Нова Атлантида» (1623) Ф. Бекона,

«Робінзон Крузо» (1719) Д. Дефо, «Пригоди Гуллівера» (1726) Дж. Свіфта, «Кораловий острів» (1857) Р.М. Баллантайна, «Острів скарбів» (1883) Р.Л. Стівенсона, «Вигнанець островів» (1895), «Фрейя Семи Островів» (1912), «Перемога» (1915) Дж. Конрада, «Острів доктора Моро» (1896) Г. Веллса, «Місяць і шеляг» (1919) В.С. Моєма, «До маяка» (1927) В. Вулф, «Простак з Несподіваних островів» (1934) Б. Шоу, «Володар мух» (1954), «Злодюжка Мартин» (1956) В. Голдінга, «Робінзон» (1958) М. Спарк, «Острів» (1962) О. Гакслі, «Волхв» (1965) Дж. Фаулза, «Осина фабрика» (1984) Й. Бенкса, «Англія, Англія» (1998) Дж. Барнса та ін.

Концепт острова представлений у багатьох творах В.С. Моєма – «Дош», «Затон», «Гонолулу», романі «Місяць і шеляг» (1919), а також у творах з острівною тематикою – «Падіння Едварда Бернарда», «Рудий» (збірка «Трепет листа» (1921)), «На окраїні імперії», «За годину до файф-о-клоку» (збірка «Казуарина» (1926)) тощо. Найповніше структура концепту острова у В.С. Моєма представлена в оповіданні «Затон» і романі «Місяць і шеляг» (топос острова, герой або людина в «острівному» творі, мотив подорожі, обряд ініціації). У межах цієї статті проаналізовано концепт острова в оповіданні «Затон».

Події в оповіданні «Затон» («The pool») В.С. Моєма відбуваються на віддаленому острові Самоа. Концепт острова (самоанського) у творі має позитивну характеристику на початку твору: *The life of the island is pleasant and easy. <...> The country was indescribably fertile. In parts the forest was still virgin, a tangle of strange trees, luxuriant undergrowth, and vine; it gave an impression that was mysterious and troubling* [13] («Життя на острові легке й приємне. <...> Земля тут була неймовірно плодючою. Деінде ще збереглися незаймані ліси: хащі якихось незнайомих дерев, чудовий підлісок, ліани – і все це разом здавалося таємничим і тривожним»). Привертає увагу затон, де розігралися головні події твору – перша зустріч Лоусона, головного героя, з тубількою Етель, їхні побачення та самогубство Лоусона. Сам затон описується як мальовниче місце, рай для кожної людини: *But the spot that entranced him was a pool a mile or two away from Apia to which in the evenings he often went to bathe. There was a little river that bubbled over the rocks in a swift stream, and then, after forming the deep pool, ran on, shallow and crystalline* [13] («Але найбільше Лоусона чарувала заводь милі за дві від Апії, куди він часто вечорами їздив купатися. Тут серед скелястих бескидів пустотливо шумувала швидка річка, мілинна і прозора,

як кристал»). Однак після низки невдач у житті Лоусона, головного героя, концепт острова набуває негативних рис («проклятий острів»). Топос мальовничого острова має за мету підкреслити контраст між багатою природою, сліпою вірою в ідилічність казкового місця і реальністю.

Англієць Лоусон, незважаючи на застереження друзів, одружився з тубількою Етель. Але світ тубільців чужий для самого Лоусона, бо у глибині душі він відчував огиду до них: *He lived entirely among the natives and half-castes, but he had no longer the prestige of the white man. They felt his loathing for them and they resented his attitude of superiority. He was one of themselves now and they did not see why he should put on airs* [13] («Лоусон жив тепер постійно серед тубільців і метисів, але вже не міг користуватися престижем європейця. Тубільці відчували його огиду до них, і їх дратувало, що він постійно підкреслює свою перевагу. Тепер він нічим не відрізнявся від них, і вони ніяк не могли зрозуміти, заради чого він чваниться»). Лоусон навіть від'їжджав до Шотландії з Етель, говорячи про Самоа: *It's no place for a white man* [13] («Це не місце для білої людини»).

Однак у Шотландії не може жити Етель, яка почувалася чужою у цій країні: *I can't stand it. I can't live here anymore. I hate it. I hate it <...> Let's go away from here. Let's go back to Samoa. If you make me stay here I shall die. I want to go home* [13] («Я не переносу це. Я не можу тут більше жити (у Шотландії – В. Л.). <...> Давай поїдемо звідси. Вернемося на Самоа. Якщо ти змусиш мене залишитися тут, я умру. Я хочу поїхати додому»). Врешті-решт подружжя повертається на Самоа, але з цим поверненням закінчується їхнє щасливе подружнє життя. Лоусона дратували тубільці, які постійно збиралися в його будинку. Йому не подобалося, що його син міг говорити лише самоанською мовою і був схожий більше на тубільця, ніж на білу людину. Лоусон починає пити, від нього відвернулися всі (і білі, і тубільці, навіть Етель), що штовхає його до самогубства. Причиною нещасливого шлюбу виявляється належність Лоусона й Етель до різних культур. У цьому творі висвітлюється проблема міжкультурної комунікації.

Дослідниця Т. Грушевицька [5], аналізуючи проблему міжкультурної комунікації, відзначає, що за міжкультурного спілкування зростає ймовірність непорозуміння, тому що належність комунікантів до різних культур порушує їхні сподівання. І, як наслідок, це породжує негативні емоції до комуніканта і до культури, яку він представляє. У випадку з Лоусоном становище ускладнюється тим, що Лоусон не зміг знайти свого місця на Самоа. У цьому

творі представлені два різні типи «острівної» ментальності – цивілізованої Англії та «природного» Самоа. Культура Англії замкнена, акцентована на *privacy*, відособленості. У межах відкритої культури Самоа відособленість, герметичність вважається поганим тоном. Закрита людина розцінюється як непривітна, дивна, чужа. Самоанська культурна традиція передбачає активне спілкування, проживання у будинку родича або друга кілька днів. Тому перше непорозуміння Лоусона з дружиною виникає, коли її родичі заповнюють його будинок. Непорозуміння головного героя з дружиною також виникає через різні погляди на роль чоловіка і жінки у сім'ї. Наприклад, одного разу Етель навмисне драгує чоловіка, і він хоче її вдарити. Саме в цей момент Етель починає ще більше поважати чоловіка, який поводить з нею за самоанською традицією: чоловік має право бити жінку, бо вона другорядна істота і повинна підкорятися. Коли ж Лоусон опускає руку і жалкує про свій намір, Етель відчуває до нього презирство. Вона не вважає його чоловіком. Лоусону така поведінка незрозуміла, бо він вихований у цивілізованій Англії. Намір вдарити жінку – це не вчинок вихованої порядної людини. Це не вчинок європейця. Саме після цього інциденту відбувається остаточний розрив Лоусона з Етель.

Відчуженість представників європейської та самоанської культур призводить спочатку до самотності Лоусона, а потім до його самогубства. Через концепт острова висвітлюється проблема комунікації між представниками різних культур, а віддаленість загострює почуття належності до

своєї культури, до певного місця на соціально-ієрархічній сходинці острова.

Образ острова втілює ідею замкненості, духовної герметичності для Лоусона, який опинився на перетинці двох культур – культура «білих» (переселенці зі Старого світу) не хоче сприймати Лоусона як свого, а сам Лоусон не виявляє бажання влитися у тубільську культуру своєї дружини. Категорія «герметичності» відображена за допомогою обмеження героїв рамками топосу (власне острів, маєток, будинок Етель і Лоусона). Самотність має негативні конотації: спершу вона призводить до відчуження від свого соціального кола, а потім до смерті (Лоусон). Концепт острова відтворює тотальну внутрішню, а іноді соціальну ізоляцію людини, її неспроможність або небажання жити у соціумі.

Висновки. Проблема взаємодії двох культур полягає в тому, що можуть існувати комунікаційні бар'єри, які виникли внаслідок соціальних, психологічних, через наявність різних уявлень, цілей учасників комунікації. Це одна з головних проблем взаємодії двох різних культур, ментальностей. В оповіданні «Затон» проблема комунікації англійської і самоанської культур полягає не в тому, що вони різні. Навпаки, зіткнення з чужим дає можливість ввібрати в себе цінне, що є в іншій культурі. Однак комунікативний процес може бути продуктивним, коли учасники комунікації не нав'язують один одному своїх звичаїв, законів, моральних норм, усього того, що належить до особистої сфери.

Надалі планується дослідити проблему міжкультурної комунікації в острівних творах інших англійських письменників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Арутюнова Н. Теория метафоры. Москва, 1990. 511 с.
2. Аскольдов С. Концепт и слово. Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Москва, 1997. С. 267–279.
3. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. Москва, 1996. 712 с.
4. Гачев Г. Ментальности народов мира. Москва, 2008. 544 с.
5. Грушевицкая Т. Основы межкультурной коммуникации. Москва, 2003. 352 с.
6. Карасик В. Языковые ключи. Волгоград, 2007. 520 с.
7. Маслова В. Введение в когнитивную лингвистику. Москва, 2004. 296 с.
8. Степанов Ю. Константы: Словарь русской культуры. Москва, 2004. 992 с.
9. Телия В. Метафоризация и её роль в создании языковой картины мира. *Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира*. Москва, 1988. С. 173–205.
10. Тупахіна О. Поетика постмодерністської притчі у творчості Джуліана Барнса: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.04. Київ, 2007. 20 с.
11. Шалагінов Б. «Люцінда» Фрідріха Шлегеля як роман-концепт. *Вікно в світ: Німецькомовні літератури*. 2007. № 1. С. 29–39.
12. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors we live by*. Chicago, 1980. 242 p.
13. Maugham W.S. *The pool*. URL: <http://www.online-literature.com/maugham/the-trembling/5/>.